

สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช
การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยา

นายวีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-0810-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE SYMBOL OF PRA SYAMADEVADHIRAJ
AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS AND INTERPRETATION

Mr. Verasak Jarunopatam

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Anthropology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

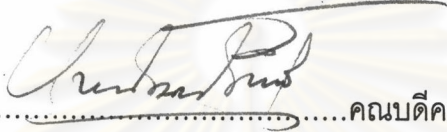
Chulalongkorn University

Academic Year 2001


ISBN 974-03-0810-4


หัวข้อวิทยานิพนธ์ สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช : การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยา
โดย นายวีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์
สาขาวิชา มานุษยวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

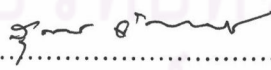
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

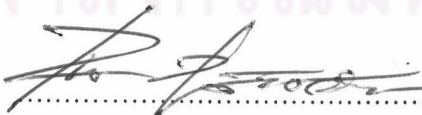

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุณินทร์พันธุ์)


.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)


.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทวานิช)


.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุนทร ชูตินทรานนท์)

นายวีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ : สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช : การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยา (THE SYMBOL OF PRA SYAMADEVADHIRAJ : AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS AND INTERPRETATION) อาจารย์ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์ ; 250 หน้า. ISBN 974-03-0810-4

พระสยามเทวาธิราชนั้นเชื่อกันว่าเป็นเทพที่ให้ความคุ้มครองแก่ประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว แต่เพิ่งจะสร้างเป็นองค์ขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ด้วยทรงเชื่อว่าการที่เมืองไทยเรามีเหตุการณ์ที่เกือบจะต้องเสียอิสรภาพมาหลายต่อหลายครั้งแล้ว แต่เมื่อใดให้มีเหตุรอดพ้นได้เสมอมา เสมือนจะมีเทพยดาองค์ใดองค์หนึ่งที่คอยพิทักษ์รักษาอยู่ จึงสมควรจะทำรูปเทพพระองค์นั้นขึ้นไว้สักการบูชา จึงโปรดให้พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ นายช่างเอกกรมช่างสิบหมู่ ปั้นหล่อเทวรูปสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชขึ้น แล้วโปรดให้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่พระที่นั่งทรงธรรม ภายหลังต่อมาพระที่นั่งทรงธรรมถูกหรือลงหมดเพราะไหม้เสียมากเหลือกำลังที่จะรักษาไว้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้อัญเชิญเทวรูปสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชไปประดิษฐานที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวังจนถึงปัจจุบัน

พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราชเป็นพระราชพิธีที่สืบเนื่องมาจากการพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีน เพราะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปราชญ์ว่าชาวจีนนำของมาถวายในเทศกาลตรุษจีนเป็นจำนวนมากมายจนของเหลือ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีนขึ้น ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงสร้างพระสยามเทวาธิราชขึ้นแล้วก็โปรดให้อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชไปร่วมตั้งสังเวทในการพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีนด้วย ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงโปรดให้มีพระราชพิธีสังเวทเทวดา สมโภชเครื่อง เลี้ยงโต๊ะปีใหม่ขึ้น ทำนองเดียวกับการพระราชกุศลเลี้ยงพระตรุษจีนในวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ก็โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชออกบวงสรวงในพระราชพิธีดังกล่าวด้วย ดังนั้นพระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราชในปัจจุบันจึงกระทำในวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ตามประเพณีนิยมว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของจังหวัดของไทยแต่เดิม โดยอนุวัติตามโบราณราชประเพณีที่มีมาแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 และรัชกาลต่อ ๆ มา

สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชนั้นประกอบไปด้วยสองส่วนคือความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพระสยามเทวาธิราช และเทวรูปสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช ทั้งสองส่วนเป็นองค์ประกอบของกันและกันที่จะทำให้อัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชมีความสมบูรณ์ สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชมีลักษณะเด่น 3 ประการคือ 1. สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชเกิดจากการนำเอาเหตุผลกับความเชื่อมาผนวกเข้าด้วยกันหรือทำให้เป็นเรื่องเดียวกันกล่าวคือ เป็นการนำเอาเรื่องอิสรภาพและความอยู่รอดของประเทศชาติและสังคมไทยมาผนวกเข้ากับความคิดความเชื่อเรื่องพระสยามเทวาธิราชเทวดาใหญ่รักษาแผ่นดินไทย สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชด้านหนึ่ง จึงสร้างบรรยากาศทางอารมณ์และความรู้สึกให้กับสังคมไทย ว่าได้รับความปลอดภัยและอยู่เย็นเป็นสุขจากการปกป้องรักษาของพระสยามเทวาธิราชเทวดาใหญ่รักษาแผ่นดินไทยและอีกด้านหนึ่งให้คำอธิบายโลกทัศน์ชุดหนึ่งว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและสันคลอนต่ออิสรภาพและความอยู่รอดของประเทศชาติและสังคมไทย จะปลาสนการไปด้วยอำนาจและพระบารมีแห่งพระสยามเทวาธิราชเทวดาใหญ่รักษาแผ่นดินไทย 2. สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชมีแบบแผนบางอย่างของการเกิดและการดำรงอยู่ในสังคมกล่าวคือ สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชเกิดมาจากความคิดความเชื่อของรัชกาลที่ 4 ในเรื่องเทวดาใหญ่รักษาแผ่นดินไทยหรือเทพารักษ์รักษาประเทศชาติและสังคมไทย ความคิดความเชื่อดังกล่าวดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันด้วยพิธีบวงสรวงประจำวัน พระราชพิธีบวงสรวงประจำปี และพระราชพิธีบวงสรวงในโอกาสพิเศษอื่น ๆ ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชกับสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องและเกี่ยวเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา และ 3. พิธีบวงสรวงประจำปี พระราชพิธีบวงสรวงประจำปี และพระราชพิธีบวงสรวงในโอกาสพิเศษอื่น ๆ เป็นแบบแผนพิธีกรรมที่เป็นตัวสร้างการยอมรับ เห็นคล้อยตามและก่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาในพระสยามเทวาธิราชทั้งสิ้น ซึ่งพิธีกรรมทั้งหมดเน้นการสร้าง ความเชื่อถือศรัทธาในพระสยามเทวาธิราชโดยใช้ความศักดิ์สิทธิ์แห่งพระราชพิธี สถานที่ประกอบพิธีและองค์ประธานในพิธีเป็นที่ตั้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา มานุษยวิทยา
ปีการศึกษา 2544

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4181178624 : MAJOR ANTHROPOLOGY

KEY WORD : PRA SYAMADEVADHIRAJ / SYMBOL / ANTHROPOLOGY.

VERASAK JARUNOPATAM : THE SYMBOL OF PRA SYAMADEVADHIRAJ : AN

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS AND INTERPRETATION. THESIS ADVISOR :

PROF. AMARA PONGSAPICH, Ph.D. 250 pp. ISBN 974-03-0810-4

The belief that Pra Syamadevadhiraaj is the God Guardian of Thailand existed in the past, but it was built into an image in the reign of King Rama 4. He believed that there must be a God Guardian to protect and enable Thailand to overcome many risks without losing freedom. The King assigned Pra Ong Chao Praditworrakarn to create the image of Pra Syamadevadhiraaj and install in Song Dhamma Hall. After Song Dhamma Hall was pulled down, King Rama 5 invited the image of Pra Syamadevadhiraaj to Pital Hall and remains there to the present.

The homage - praying ceremony of Pra Syamadevadhiraaj Chinese offered many things on Chinese New Year celebration and suggested adding offering a meal to is related to the Chinese New Year celebration. King Rama 3 proclaimed that the priests. Later King Rama 4 propitiated Pra Syamadevadhiraaj by giving offerings on Chinese New Year celebration and on the first waxing moon of the fifth month which is Thai New Year calculated according to ancient Thai lunar system.

The symbol of Pra Syamadevadhiraaj consists of two parts which are the belief of Pra Syamadevadhiraaj and the image of Pra Syamadevadhiraaj. Both components make the symbol Pra Syamadevadhiraaj complete. The symbol of Pra Syamadevadhiraaj has noticeable characteristic. First, the symbol of Pra Syamadevadhiraaj originates from the belief in national freedom and survival combines with the belief of Pra Syamadevadhiraaj as the God Guardian of Thailand. The symbol of Pra Syamadevadhiraaj creates emotional and sensuous atmosphere in Thai society where national security and peace are under the protection of Pra Syamadevadhiraaj. At the same time, national security and peace of Thailand vanished through the power and virtue of Pra Syamadevadhiraaj. Second, the symbol of Pra Syamadevadhiraaj represent birth and continuity of society, the symbol of God Guardian protecting the nation and society. This belief survives until the present by daily and yearly homage-praying ceremonies confirm continuous relationship between Pra Syamadevadhiraaj and Thai society. Third, this daily and yearly of the homage - praying ceremonies and on special occasion are sacred royal rituals which reconfirm continuity of faith in the symbol of Pra Syamadevadhiraaj.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department Sociology and Anthropology

Field of study Anthropology

Academic year 2001

Student's signature.....Verasak Jarunopatum

Advisor's signature.....Asst. molmlw

กิตติกรรมประกาศ

มีสุภาษิตบทหนึ่งของชาวอาหรับได้กล่าวไว้ว่า "...ฉันจะต่อสู้กับพี่ชายของฉัน ฉันกับพี่ชายของฉันจะร่วมมือกันต่อสู้กับญาติของเรา ฉันกับพี่ชายของฉันและญาติของเราจะร่วมมือกันต่อสู้กับศัตรูจากภายนอก..." (A. Cohen, 1969 : 221) นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาสังคมผู้ซึ่งสนใจศึกษาสังคมมนุษย์ มีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Homo sociologus) มนุษย์ไม่เพียงแต่จะมีตัวตนเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย เพราะมนุษย์เกิดในสังคม ถูกหล่อหลอมโดย(วัฒนธรรมของ)สังคม ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม และพฤติกรรมของมนุษย์ก็เป็นพฤติกรรมทางสังคม ผู้เขียนก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งในสังคม และมีสถานภาพทางสังคมเป็นนักมานุษยวิทยาพัฒนาธรรมผู้ซึ่งสนใจศึกษาวิถีชีวิตทางสังคมหรือวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกนั้น ไม่อาจประสบความสำเร็จลงได้อย่างสิ้นเชิงในการทำวิทยานิพนธ์ทางมานุษยวิทยาฉบับนี้ ภายใต้หัวข้อ "สัญลักษณ์พระสยามเทวาริราช : การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยา" หากปราศจากการกระทำต่าง ๆ ทางสังคม และไร้ซึ่งคำแนะนำต่าง ๆ จากบรรดา "ครูคือผู้ให้ ผู้เติมเต็มและผู้มีเมตตา" รวมทั้งกำลังใจ และความช่วยเหลือจากการติดต่อสัมพันธ์กับมนุษย์คนอื่น ๆ ในสังคม

ครูอมร พงศาพิชญ์ นักมานุษยวิทยาสังคมวัฒนธรรมและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูปรีชา คุณินทร์ พันธุ์ นักมานุษยวิทยาสังคมและประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ครูสุภาวดี จันทร์วานิช นักสังคมวิทยาและกรรมการวิทยานิพนธ์ และครูสุนทร ชุตินทรานนท์ นักประวัติศาสตร์และกรรมการวิทยานิพนธ์ ผู้เปรียบตั้งเรือจ้างผู้พยายามส่งศิษย์ให้ถึงฝั่งในที่สุด ตลอดทั้งคอยให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ ให้ความช่วยเหลือ ตอบข้อสงสัยและตอบข้อซักถามอันโง่เขลาของผู้เขียนตลอดเวลาที่โดยสารเรือจ้างลำนี้ จนไม่รู้จะหาคำพูดใดมาบรรยายด้วยความเคารพอย่างสูงในพระคุณครูทั้งสี่ได้หมด ที่สุดแล้วผู้เขียนขอแสดงกตเวทิตาคุณ แต่พระคุณที่สามทั้งสี่ที่ทำให้ผู้เขียนมีวันนี้วันนี้รู้สึก ว่า "ศิษย์ดีเพราะมีครู ศิษย์มีความรู้เพราะครูสอน"

อนึ่งขอขอบพระคุณที่ ๆ ทุก ๆ คนทุก ๆ องค์การที่ผู้เขียนไปมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วยในทุก ๆ กรณี สำหรับความช่วยเหลือต่าง ๆ อันประมาณค่ามิได้ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม

ขอขอบใจเพื่อนพ้องน้องพี่ทุก ๆ คนสำหรับความช่วยเหลือทุก ๆ อย่าง อันประเมินค่ามิได้ที่มีส่วนร่วมและมีส่วนช่วยให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จ ด้วยอำนาจและบารมีแห่งพระสยามเทวาริราช และความดีที่ยังพอมีอยู่บ้างจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอจงช่วยปกป้องผองภัยให้ทุก ๆ คนรอดพ้นจากผองภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวงและขอจงอำนวยการให้เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข

และท้ายที่สุด การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เลย ถ้าปราศจาก "แม่ของลูก" ผู้เปรียบตั้ง "แพไร้อ้อ" ที่พยายามส่งลูกให้ถึงฝั่งได้ในที่สุด และ "น้าของหลาน" ผู้ให้การช่วยเหลือทางปัญญาและการสนับสนุนทางกำลังใจด้วยดีสม่ำเสมอตลอดมา

ขอพระสยามเทวาริราชจงคุ้มครองทุก ๆ คน

วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญรูปภาพ.....	ญ

บทที่

1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.1.1 มานุษยวิทยากับการศึกษาสัญลักษณ์พระสยามเทวาริราช.....	2
1.2 งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง.....	5
1.2.1 กลุ่มศึกษารวบรวมข้อมูล.....	5
1.2.2 กลุ่มศึกษาวิเคราะห์.....	6
1.3 วัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา.....	9
1.4 วิธีการหาข้อมูล.....	9
1.4.1 การเก็บข้อมูลเอกสาร.....	9
1.4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	10
1.5 สมมติฐานการวิจัย	11
1.5.1 ประวัติความเป็นมาของพระสยามเทวาริราช.....	11
1.5.2 ประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาริราช.....	11
1.5.3 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพระสยามเทวาริราชในมุมมอง มานุษยวิทยาสัญลักษณ์.....	12
1.6 การใช้ทฤษฎีและกรอบแนวคิด	12
1.6.1 มานุษยวิทยาสัญลักษณ์หรือมานุษยวิทยาการวิเคราะห์และตีความ.....	12
1.7 ผลประโยชน์ที่คิดว่าจะได้รับ	25
เชิงอรรถเสริมความบทที่ 1.....	26

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 ประวัติความเป็นมาของพระสยามเทวาธิราช.....	29
2.1 กำเนิดแห่งพระสยามเทวาธิราช : วัฒนธรรมความเชื่อถือผี ของสังคมไทยดั้งเดิม.....	29
2.2 พระสยามเทวาธิราช : จากเทวดารักษาเขตแดนสู่เทพารักษ์ประจำรัฐสยาม.....	33
2.3 วันเวลาแห่งการสถาปนาพระสยามเทวาธิราช : ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด.....	43
2.4 ที่สิงสถิตแห่งพระสยามเทวาธิราช : เรือนแก้วไม้จันทน์ในพระวิหารทองสามมุข...	46
2.5 พระสยามเทวาธิราชกับโต๊ะเครื่องบูชาแบบจีน : ทำไมต้องแบบจีน ?.....	52
2.6 พระสยามเทวาธิราชกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	61
2.7 พ.ศ. 2425 สร้างเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา.....	66
2.8 พ.ศ. 2430 สร้างเหรียญทองแดงเสี้ยว อัฐโสฬส.....	72
2.9 พ.ศ. 2435 ออกหนังสือยุทธโกษา.....	76
2.10 พ.ศ. 2482 ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หารือเรื่องสำนักพระราชวังเรียนปฏิบัติ เรื่องการเปลี่ยนนามพระสยามเทวาธิราชเป็น “พระไทยเทวาธิราช”.....	79
2.11 พ.ศ. 2485 ก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย.....	92
เชิงอรรถเสริมความบทที่ 2.....	97
3 พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช.....	132
3.1 ประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช.....	132
3.2 พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	137
3.3 พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราชในรัชกาลปัจจุบัน.....	137
3.4 พระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ. 2525.....	142
เชิงอรรถเสริมความบทที่ 3.....	151

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ระบบสัญลักษณ์ในคติความเชื่อเรื่องพระสยามเทวาธิราช.....	176
4.1 สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช : สององค์ประกอบในหนึ่งเดียว.....	176
4.2 สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช : ความหมายที่หลากหลาย.....	178
4.2.1 พระสยามเทวาธิราช : พระภูมิคุ้มบ้านคุ้มเมือง.....	180
4.2.2 พระสยามเทวาธิราช : เทพผู้พิทักษ์ประเทศไทย.....	181
4.2.3 พระสยามเทวาธิราช : พระจักรพรรดิราช.....	182
4.2.4 พระสยามเทวาธิราช : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	183
4.2.5 พระสยามเทวาธิราช : ธรรมราชา หรือ พระราชาผู้ทรงธรรม.....	186
4.2.6 พระสยามเทวาธิราช : พระมหากษัตริย์ผู้ประทานความร่มเย็นเป็นสุขแก่ ประเทศชาติและประชาชนไทย.....	187
4.2.7 พระสยามเทวาธิราช : องค์มเหศวร หรือ พระอิศวร.....	194
4.2.8 พระสยามเทวาธิราช : พระพรหม.....	195
4.3 ลักษณะสำคัญของสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช.....	197
เชิงอรรถเสริมความบทที่ 4.....	204
5 บทสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	209
5.1 สรุป.....	209
5.2 อภิปราย.....	215
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	217
รายการอ้างอิง.....	224
ภาคผนวก.....	246
งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพระสยามเทวาธิราช.....	247
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	250

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่	หน้า
1 พระสยามเทวาธิราช.....	2
2 ลักษณะของพระสยามเทวาธิราช.....	39
3 เรือนแก้วไม้จันทร์แบบวิมานแก่งจันทน์ที่สถิตแห่งพระสยามเทวาธิราช.....	47
4 พระวิมานทองสามมุขที่ประดิษฐานเรือนแก้วไม้จันทร์อันเป็นที่สถิตแห่ง พระสยามเทวาธิราช.....	48
5 แผนผังแสดงตำแหน่งตรีมูรติ ในพระวิมานทองสามมุข.....	50
6 พระสยามเทวาธิราชบนพระวิมานทองสามมุข ภายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ.....	51
7 โต๊ะเครื่องบูชาพระสยามเทวาธิราชที่จัดอย่างโต๊ะจีน.....	54
8 เทวรูปกึ่งพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	63
9 พระสยามเทวาธิราชในเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา.....	66
10 พระสยามเทวาธิราชในเหรียญทองแดง เลี้ยว อัฐ โสฬส.....	73
11 พระสยามเทวาธิราชในตราเครื่องหมายหนังสือยุทธโกษา.....	78
12 พระสยามเทวาธิราชในตราธนาคารแห่งประเทศไทย.....	93
13 พระสยามเทวาธิราชบนบุษบกมุขเด็จ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในการพระราชพิธี บวงสรวงพระสยามเทวาธิราช ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี พ.ศ.2525.....	144
14 ภาพบางส่วนจากพระราชพิธีบวงสรวงพระสยามเทวาธิราชในการพระราชพิธี สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี พ.ศ.2525.....	149
15 แผนผังพระที่นั่งไพศาลทักษิณในหมู่พระมหามณเฑียร.....	190
16 แผนผังแสดงตำแหน่งพระสยามเทวาธิราช พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพร และพระที่นั่งภัทรบิฐ ภายในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ.....	191
17 พระบรมรูปพระเจ้าปราสาททองที่ประดิษฐาน ณ หอเหมมณเฑียรเทวราช พระราชวังบางปะอิน จังหวัดอยุธยา ที่สร้างอย่างพระสยามเทวาธิราช.....	218
18 พระสยามเทวาธิราช ณ อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้ว	222